

Libris

Respect pentru oameni și cărți

IERÓTHEOS
Mitropolit al Naftaktosului

**ȘTIINȚA
MEDICINEI
DUHOVNICEȘTI**

**Practica
psihoterapiei ortodoxe**

CUPRINS

Introducere	7
I.	
PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ ȘI PSIHOTERAPIA UMANISTĂ	
Introducere	11
1. Știința medicinei duhovnicești	13
1. Sinodul V-VI Ecumenic (<i>Quinisext</i>)	14
2. Canonul 102	16
3. Analiza canonului 102	17
2. Ortodoxia: ideologie sau terapie?	22
1. Termenul <i>Ortodoxie</i>	22
2. Sfinții Părinți	24
3. Liturghie și para-liturghie	26
1. <i>Liturghisirea (liturghia)</i> cea dintru început a omului	27
2. <i>Para-liturghie</i>	28
3. Îmbisericirea	29
4. Sfântul Grigorie Palama și epoca noastră	32
1. Teologie și theoptie (vederea-lui-Dumnezeu)	33
2. Filosofia și cunoașterea lui Dumnezeu	36
3. Psihanaliza și puterile sufletului	39
4. Activism <i>versus</i> isihasm	40
5. Metafizica și teologia	43
1. Mesajul cărții <i>Psihoterapia ortodoxă</i>	44
2. Însemnătatea Sfinților Părinți	44
3. Teologia ortodoxă îl tămăduiește pe om	46
4. Analiza conținutului cărții	52
6. Psihoterapia umanistă și psihoterapia ortodoxă	55
1. Începuturile psihoterapiei	56
2. Psihoterapia ortodoxă	59

3. Lămuriri importante.....	64
4. Psihoterapia umanistă și psihoterapia ortodoxă: deosebiri	68
7. Bolile psihosomatice	85

II.

BOLI – PATIMI

Introducere	93
1. Boala sufletului, în învățătura Bisericii Ortodoxe.....	95
1. Lucrarea minții- <i>nous</i> . <i>Energia</i> -lucrarea noetică.....	95
2. Ce se întâmplă când mintea- <i>nous</i> nu lucrează corect?	96
2. Stările lăuntrice.....	98
1. Suficiența de sine	99
2. Deznădejdea	100
3. Bărbăția duhovnicească.....	102
3. Iubirea de sine	105
1. Ce este iubirea de sine?	105
2. Urmările patimii iubirii de sine	107
3. Tămăduirea iubirii de sine.....	108
4. Invidia	111
1. Ce este invidia?	111
2. Cum se manifestă invidia?	112
3. Urmările invidiei.....	114
4. Cum se tămăduiește patima invidiei?	118
5. Iubirea de plăcere.....	121
1. Nume și definiții	122
2. Clasificarea și lucrarea plăcerii	123
3. Pricinile plăcerii.....	128
4. Urmările iubirii de plăcere	129
5. Tămăduirea iubirii de plăcere.....	132
6. Imaginația	137
1. Termeni folosiți de Sfinții Părinți	137
2. Definiții.....	140
3. Imaginația – element al viețuirii după cădere	145
4. Cele patru feluri de imaginație.....	148
5. Forme de manifestare a imaginației.....	151

6. Urmările imaginației	154
7. Imaginație și rugăciune	157
8. Imaginație și teologie	159
9. Izbăvirea de imaginație	161
7. Visele	166
1. Ce sunt visele?	166
2. Felurile viselor	168
3. Vise și patimi	172
4. Raportarea la vise	174
8. Problema suferinței și a necazurilor	177
1. Necazurile fac parte din viața noastră	177
2. Pricinile suferinței	178
3. Folosul suferinței	180
4. Înfruntarea necazurilor	182
9. Diavolul și meșteșugirile sale	184
1. Existența diavolului	185
2. Feluri de demoni	188
3. Pe cine războiește diavolul și în cine lucrează?	191
4. Cum îi luptă diavolul pe oameni?	196
5. Meșteșugirile diavolului	205
6. Înfruntarea diavolului	217

III.

TĂMĂDUIREA OMULUI

Introducere	233
1. Tămăduirea în Biserica Ortodoxă: definiție și metode de terapie ..	235
1. Calea tămăduirii	236
2. Învățătura Sfântului Siluan Athonitul despre tămăduirea omului	238
2. Tămăduirea omului, după învățătura Sfântului Grigorie Palama ..	247
1. Viața sacramentală	249
2. Viața isihastă	256
3. Sănătatea duhovnicească	262
1. Dragostea de Dumnezeu	263
2. Îndreptările lui Dumnezeu	263

3. Smerenia cea după Dumnezeu	265
4. Prefacerea gândurilor	266
5. Ridicarea la un alt nivel al vieții	267
4. Îndreptarea duhovnicească	268
1. Dereglare și îndreptare	269
2. Viața niptică a Sfântului Vasilie cel Mare	269
3. Monahismul și viața de familie	274
5. Preotul ca terapeut, potrivit învățaturii Sfântului Grigorie Teologul	278
1. Ce este tămăduirea?	279
2. Preoția – știința tămăduirii	282
3. Preotul și Episcopul ca terapeuți	284
4. Mijloace de tămăduire	293
5. Fuga de Preoție sau primirea ei	297
6. Părințenia duhovnicească și sfintele canoane	302
1. Teologia părințeniei duhovnicești	302
2. Sfintele canoane și tămăduirea omului	315
7. Preoția duhovnicească și iertarea păcatelor	327
1. Preoția sacramentală	327
2. Preoția duhovnicească	329
3. Iertarea păcatelor	331
8. Educația copiilor, potrivit învățaturii Sfântului Ioan Gură de Aur	337
1. Scopul căsătoriei	338
2. Prezența copiilor în sânul familiei	339
3. Persoane răspunzătoare de educația copiilor	341
4. Anevoioasa tinerețe	343
5. O bună educație	344
6. Educația copiilor: căi și metode	346
7. Educația religioasă a copiilor	353
9. Între muncă și trândăvie	356
1. Trândăvia	356
2. Însemnătatea muncii	357
3. Lucrarea lăuntrică	359

Introducere	363
1. Dumnezeiasca Pronie	365
1. Ce este Dumnezeiasca Pronie?	365
2. Scopul Dumnezeieștii Pronii	366
3. Lucrarea tămăduitoare a Dumnezeieștii Pronii	367
4. Simțirea Proniei Dumnezeiești	370
2. Pregătirea și trăirea Paștilor	372
1. Hristos și Paștile evreilor	372
2. Tâlcuirea Sfântului Maxim Mărturisitorul	373
3. Înnoirea duhovnicească, potrivit Sfântului Grigorie Teologul	377
1. Înnoirea în Vechiul Testament	378
2. Teologia sărbătorii Sfințelor Paști	380
3. Schimbarea – înnoirea personală	381
4. Caracterul social al sărbătorii	383
5. Participarea zidirii la sărbătoarea înnoirii	385
6. Împărțășirea sfinților de sărbătoare	386
4. Fericitul Iosif cel preafrumos	388
1. Iosif, chip al lui Hristos	388
2. Învățături de folos din viața Fericitului Iosif cel preafrumos	389
5. Cuvioasa Macrina	393
1. Viața ascetică a Sfintei Macrina	394
2. Ispitele și înfruntarea lor	395
3. Dascăl al unor personalități de seamă	396
4. Ridicarea mai presus de moarte	400
5. Tânguire la moartea Sfintei Macrina	403
6. Ridicarea mai presus de moarte	407
1. Moartea cea de-viață-dătătoare	408
2. Dragostea izvorâtă din mormântul purtător de viață	411
3. Mireasma libertății	414
4. Pomenirea morții și învierii	415
7. Îndumnezeirea și oamenii îndumnezeiți	420
1. Oamenii îndumnezeiți	420
2. Îndumnezeirea	423

I.

PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ ȘI PSIHOTERAPIA UMANISTĂ

Introducere

După publicarea cărții *Psihoterapia ortodoxă*, o apariție cu totul surprinzătoare pentru mediul bisericesc, prin terminologia și conținutul ei, care au stârnit nenumărate discuții particulare și publice ori luări de poziție prin viu grai și în scris, am socotit de trebuință redactarea unor texte pentru a explica mai lămurit o seamă dintre ideile exprimate în carte.

O parte dintre aceste texte alcătuiesc primul capitol al volumului de față. Este vorba despre o prezentare a cărții, deopotrivă și a discuțiilor ivite în jurul principalelor teme abordate în cadrul ei, alături de o analiză mai amănunțită a diferiților termeni pe care i-am folosit. Cititorul poate face, astfel, deosebirea între psihoterapia ortodoxă și psihoterapia umanistă, între învățătura despre suflet¹ a Bisericii Ortodoxe și cea proprie psihologiei, respectiv psihoterapiei laice, poate înțelege ce este mintea-nous, în lumina Tradiției ortodoxe, în ce măsură teologia ortodoxă, preocupată de tămădu-

¹ Așa cum semnaleză traducătorul ediției în limba engleză, atragem și noi atenția asupra faptului că termenul «ψυχή», suflet, se regăsește în compusele *psihologie*, *psihoterapie*, în cuprinsul lucrării vom întâlni și *psih-iatrie*, *psih-analiză* etc. (v. capitolul 6: *Psihoterapia umanistă și psihoterapia ortodoxă*, 3. Lămuriri importante), fără a avea însă și acoperirea semantică a sufletului așa cum este el înțeles în învățătura ortodoxă. Pentru referirile la mediul apusean, traducătorul englez a optat să traducă «ψυχή», suflet (engl. *soul*) prin *soul-psyche*, spre a marca înțelesul său de *univiers psihologic*. Analog, în funcție de context, traducerea adjectivului «ψυχικός» comportă două accepțiuni: *sufletesc* (engl. *of the soul*), respectiv *psihic* (engl. *psychological*). Socotim aceste lămuriri utile și pentru cititorul român. (*n. trad.*)

irea omului, poate fi socotită știință, în sensul strict al cuvântului, și, în genere, poate descoperi, mai presus de orice îndoială, vădite aspecte terapeutice cuprinse în arealul teologiei ortodoxe.

Aceste lămuriri îl vor ajuta pe cititor să înțeleagă mai bine ideile expuse în capitolele ce alcătuiesc volumul de față.

1.

ȘTIINȚA MEDICINEI DUHOVNICEȘTI

O deosebire însemnată între Biserica Ortodoxă și celelalte confesiuni creștine ale Apusului este aceea că Tradiția ortodoxă are un fundament terapeutic. Aceasta înseamnă că în vreme ce creștinismul apusean abordează păcatul prin prisma unei înțelegeri și terminologii legaliste și morale, Biserica Ortodoxă, așa cum este ea exprimată în Sfânta Scriptură și în Tradiția Sfinților Părinți, privește păcatul dintr-o perspectivă medicală, socotindu-l boală a omului, în urma îndepărtării sale de Dumnezeu. Este trebuință, prin urmare, de tămăduire.

Astfel, Întruparea Mântuitorului Hristos nu a avut drept scop satisfacerea dreptății divine (expierea), așa cum socotesc teologii apuseni, ci vindecarea omului, cu alte cuvinte, prefacerea iubirii interesate (iubirea de sine) în iubire dezinteresată (dragostea de Dumnezeu și de oameni). Dumnezeu nu este un acuzator pentru sufletul omului, ci un doctor care să-l tămăduiască. Întâlnim aceasta nu numai în Sfânta Scriptură și în operele Sfinților Părinți, ci și în toate textele liturgice ale Bisericii. Este cunoscută învățătura Sfântului Grigorie Teologul, potrivit căreia Hristos a luat prin Întruparea Sa întreaga fire omenească pentru a o tămădui, căci, spune Sfântul, „*ceea ce nu a fost asumat, nu a fost vindecat*”.

O expresie edificatoare ce redă această lucrare terapeutică a Bisericii este cea aleasă drept titlu al capitolului de față, „*știința medicinei duhovnicești*”. Este o sintagmă pe care o întâlnim în canonul 102 al Sinodului V-VI Ecumenic¹, ce vădește faptul că viața Bisericii

¹ Am ales o redare liberă a titlului în limba română în detrimentul preluării expresiei ca atare din cuprinsul canonului 102 («*ἡ ἰατρικὴ ἐν Πνεύματι ἐπιστήμη*»), dat fi-

și întreagă strădania noastră de a-I urma lui Hristos și de a ne uni cu El reprezintă o „știință medicală”, însă o „știință medicală [medicină] duhovnicească”, ca una ce se deosebește de terapeutica obișnuită aplicată pentru bolile trupului și lucrează mai cu seamă asupra sufletului, prin energia Duhului Sfânt. Totodată, de vreme ce această medicină duhovnicească este practică cu toată cuvenita seriozitate, în chip responsabil, pe baza anumitor legi duhovnicești, o numim *știință*.

Vom însemna pe scurt câteva aspecte legate de numele Sinodului V-VI Ecumenic, urmând să ne oprim în continuare asupra canoanelor 102 legiuite în cadrul acestuia.

1. Sinodul V-VI Ecumenic (*Quinisext*)

Numele *Quinisext* este un cuvânt compus din două numerale latinești, al V-lea, respectiv al VI-lea. Nu este vorba despre un nou Sinod Ecumenic, ci despre o continuare a celor de mai înainte, al V-lea și al VI-lea.

Sinodul V Ecumenic a fost convocat în Constantinopol în anul 553, în vremea împăratului Justinian, pentru rezolvarea problemelor apărute după Sinodul IV Ecumenic. Concret, Sinodul IV Ecumenic condamnase atât monofizismul, cât și nestorianismul și statornicise dogma potrivit căreia în Persoana lui Hristos s-au unit cele două firi, dumnezeiască și omenească, „fără amestecare, fără schimbare, fără împărțire și fără despărțire”. În urma Sinodului apăruseră însă trei scrieri, așa-numitele *Capitole* («Κεφάλαια»), alcătuite de trei Episcopi, Theodor de Mopsuestia, Theodorit al Cyrului și Iba de Edessa. Sinodul V Ecumenic a condamnat aceste *Capitole*, însă nu a legiuit canoane.

Sinodul VI Ecumenic s-a întrunit tot în Constantinopol, în anul 681, în vremea împăratului Constantin Pogonatul, și a condamnat

ind, pe de o parte, limbajul arhaic păstrat în traducerea *Pidalionului* („doftoria cea întru duhul”, v. *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, ediție diortosită după originalul tipărit la Mănăstirea Neamț, 1844), iar pe de alta, exprimarea preponderent livrescă pe care o adoptă edițiile mai noi ale canoanelor („știință doctoricească [medicală] în privința sufletului”, v. Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005). (n. trad.)

ereziiile monotelismului și monoenergetismului, care susțineau faptul că în Hristos nu sunt două voințe («*θελήσεις*») – dumnezeiască și omenească –, ci numai una singură. Acest Sinod Ecumenic a statornicit că Hristos a avut două *energii*-lucrări firești și două voințe firești, care „*nu sunt, [cum au zis ereticii necredincioși], potrivit unei alteia, ci voința Sa omenească urmează celei atotputernice și dumnezeiești, fără a i se împotrivi sau rezista, ci mai degrabă supunându-i-se*”. Nici acest Sinod nu a legiuit canoane.

Trebuie subliniat faptul că numim *dogme* hotărârile Sinoadelor Ecumenice ce privesc aspecte ale credinței, precum: Hristos, Sfântul Duh, Tatăl, așadar Dumnezeu Cel în Treime, Biserica, în vreme ce hotărârile Sinoadelor Ecumenice care vizează problemele de ordin administrativ și pastoral ale Bisericilor locale și ale Bisericii Ortodoxe, în general, sunt numite *canoane*.

Întrucât aceste două Sinoade, al V-lea și al VI-lea, nu au legiuit canoane cu privire la organizarea administrativă a Bisericii și îndrumarea pastorală a credincioșilor, a fost convocat în Constantinopol așa-numitul Sinod V-VI Ecumenic (*Sinodul Quinisext*), în vremea împăratului Justinian al II-lea (692). Nu se socotește a fi un nou Sinod Ecumenic, ci continuarea celor dinainte, al V-lea și al VI-lea. Întrucât s-a întrunit în marea Sală a Palatului prevăzută cu o cupolă (gr. «*τρούλος*»), este numit și *Sinodul Ecumenic Trulan*.

Sinodul V-VI Ecumenic Trulan a legiuit 102 canoane ce privesc organizarea administrativă a Bisericii și îndrumarea pastorală a credincioșilor. Primul dintre acestea a confirmat toate canoanele legiuite în cadrul Sinoadelor Ecumenice dinainte, în vreme ce al doilea a confirmat canoanele Sfinților Apostoli, ale Sinoadelor Locale, precum și hotărârile canonice ale Sfinților Părinți.

Ultimul canon, 102, are un rol hotărâtor. Dacă prin canoanele dinainte sunt rânduite felurite chestiuni eclesiologice, administrative și pastorale care se referă la unitatea Bisericii, la abateri și păcate ale creștinilor, acest din urmă canon se referă la slujirea pastorală de tămăduire din sânul Bisericii. Arată, altfel spus, modul în care trebuie abordate diferitele probleme ce apar în viața bisericească. Astfel, acest canon reprezintă temelia tuturor celorlalte, de aceea și însemnătatea sa este deosebită.

2. Canonul 102

Redăm în cele ce urmează conținutul acestui important canon:

„Se cade ca cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și de a dezlega să cerceteze felul [calitatea] păcatului și aplecarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit, și astfel să aducă bolii vindecarea potrivită, ca nu cumva, folosindu-le pe amândouă fără măsură, să greșescă în privința izbăvirii celui încărcat [suferind]. Căci nu este simplă boala păcatului, ci felurită și în multe chipuri, și născătoare de multe vâlstare ale stricăciunii, din care răul se revarsă din plin și merge înainte până s-ar opri prin puterea vindecătorului [a doctorului]. Drept aceea, cel ce arată știință doctoricească [medicală] în privința sufletului mai întâi trebuie să cerceteze starea [dispoziția] celui ce a păcătuit, și dacă înclină spre sănătate sau, dimpotrivă, cheamă la sine însăși boala prin năravurile sale; să vegheze cum se îngrijește în vremea aceasta [între timp] de întoarcerea [restabilirea] sa, și dacă nu se împotrivesc meșterului [doctorului], și vătămarea sufletului se oprește din pricina folosirii doctoriilor puse asupra ei, și astfel să se măsoare milostivirea după vrednicie. Căci tot cuvântul [toată grija] lui Dumnezeu și al celui căruia i s-a încredințat cârmuirea de păstor [pastorală] este să aducă înapoi [să întoarcă] oaia cea rătăcită și să vindece pe cea mușcată de șarpe și [dar] nici să o împingă spre prăpastia deznădăjduirii și nici a slăbi frâna spre moleșirea și spre disprețuirea vieții; ci în orice chip să stea împotriva suferinței [patimii], fie prin doctoriile cele mai aspre și mai iuți, fie prin cele mai moi [suportabile] și mai blânde [ușoare] și să se nevoiască [lupte] spre închiderea [cicatrizarea] răni, cercetând roadele pocăinței și îngrijind cu înțelepciune pe omul cel chemat spre strălucirea cea de Sus. Așadar, trebuie ca noi să le știm pe amândouă, și pe cele ale asprimii, și pe cele ale obiceului [cerute de obicei], dar să urmăm chipul cel mai îndătinat la cei care nu primesc asprimea, precum ne învață pe noi Sfântul Vasilie.”¹

¹ Prodomos Akanthopoulos, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, ediția a II-a, Ed. Adelphon Kyriakidi, Thessalonica, 1995. Vezi Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005, p. 178. și *Pidalionul – Cârma Bisericii Ortodoxe*, ediție diortosită după originalul tipărit la Mănăstirea Neamț, 1844, p. 259. (n. trad.)

3. Analiza canonului 102

Înșuși conținutul acestui canon înlătură dintru început trebuința oricăror alte interpretări și lămuriri, vădind, totodată, caracterul terapeutic al sfintelor canoane și al slujirii pastorale din sânul Bisericii, în general. Cu toate acestea, ne vom opri în cele ce urmează asupra anumitor expresii întâlnite în cuprinsul canonului, expunându-le tematic, spre a putea pătrunde, astfel, mai adânc în duhul său și în întreaga lucrare pastorală terapeutică pe care o desfășoară slujitorii Bisericii.

Chivernisitorii sfintelor canoane

Canoanele sunt întrebuițate de Episcopi în vederea unității Bisericii, și, cu îngăduința lor, de Preoți, spre tămăduirea mădularelor bolnave ale acesteia. Semnalăm însemnătatea următoarelor formulări:

„Se cade ca cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și de a dezlega...”;

„...celui căruia i s-a încredințat cărmuirea de păstor (pastorală) [păstoreasca ighemonie]”;

„...prin puterea vindecătorului (a doctorului)”.

Din acestea vedem în chip lămurit că Episcopii sunt urmașii Sfinților Apostoli, având puterea de a ierta păcatele. Cum această putere este pusă în legătură cu meșteșugul îndrumării pastorale, ei sunt totodată numiți și „vindecători [doctori] («θεράποντες»”).

Păcatul

Potrivit Tradiției ortodoxe, păcatul nu este înțeles drept simplă abatere sau răzvrătire, ci boală. Protopărinții noștri au călcat în Rai porunca lui Dumnezeu și au păcătuit, însă acest fapt a avut urmări duhovnicești ce s-au răsfrânt asupra întregului neam omenesc, de vreme ce boala a cuprins întreaga fire a omului. De aceea și Sfântul Apostol Pavel spune: „Fiindcă toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu” (Romani 3:23). Îndepărtarea de Dumnezeu este lipsire

de slava Sa. Altfel spus, omul a fost lipsit de vederea slavei – Luminei lui Dumnezeu –, iar aceasta este o boală duhovnicească.

Potrivit canonului pe care îl analizăm, păcatul este socotit *boală, beteșug* («ἀρρώστημα», «νόσος»), „vătămare [rana] sufletului” («ψυχῆς ἔλκος»), iar cel păcătos este numit „suferind [cel ce boalește]” («κάμνων»), adică bolnav. Este întrebuițată o terminologie medicală.

De mare însemnătate este formularea pe care o întâlnim în însuși cuprinsul canonului:

„Căci nu este simplă boala păcatului, ci felurită și în multe chipuri, și născătoare de multe vlăstare ale stricăciunii, din care răul se revarsă din plin.”

Tămăduirea

De vreme ce păcatul este socotit boală, înseamnă că are trebuință de tămăduire, de care se îngrijește doctorul („terapeutul”) duhovnicesc, prin chivernisirea sfintelor canoane și a întregii vieți bisericești.

În cuprinsul canonului întâlnim expresiile:

„...să aducă bolii vindecarea potrivită”;

„...dacă înclină spre sănătate”.

Aceste două expresii arată faptul că slujirea pastorală este legată de tămăduirea omului, devine una cu ea.

Scopul tămăduirii

Întreaga știință terapeutică a Bisericii nu are drept scop simpla asigurare a unui echilibru moral și social pentru om, ci reînnoirea legăturilor sale cu Dumnezeu și cu semenii. Aceasta se înfăptuiește prin vindecarea răni sufletului și tămăduirea de patimi. Sunt grăitoare expresiile:

„Răul (păcatului) se revarsă din plin și merge înainte până s-ar opri prin puterea vindecătorului [a doctorului]”;

„...să aducă înapoi [să întoarcă] oaia cea rătăcită și să vindece pe cea mușcată de șarpe”;